

*Доманчук Д.С., Шапошникова І.В.
Херсонський державний університет*

ВИКЛИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД СНПК, ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Соціальна складова процесу повернення особи до активного повоєнного життя була, є і буде актуальною як для прийняття політичних рішень, так і для наукової спільноти. Але важко переоцінити виклики у практичній діяльності соціальних працівників, на плечі яких лягає складне завдання розроблення технологій ведення кожного конкретного випадку.

Війна несе з собою руйнування не лише фізичної інфраструктури, але й призводить до соціальної нестабільності та порушень психологічного здоров'я людей. У квітні 2022 року у колах громадських активістів, правозахисників, волонтерів почали підніматися питання щодо використання російськими загарбниками у якості «зброї» сексуального насильства, а конкретно зґвалтування, адже після деокупації українських територій з'являлася велика кількість свідчень та доказів щодо вчинення сексуального насильства. У червні 2022 року була оприлюднена спільна заява Жозепа Борреля, Високого представника Європейського союзу з питань закордонних справ та безпекової політики та Прамілі Паттен, спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства у конфліктах. Вони наголосили на «жахливих особистих свідченнях та зростаючій кількості заяв про сексуальне насильство»[1]. Наталія Карбовська, співзасновниця та директорка із стратегічного розвитку «Українського жіночого фонду», виступаючи перед Радою безпеки ООН у червні 2022 року назвала «сексуальне насильство «найприхованішим злочином» та зауважила, що на кожну дівчину чи жінку, яка хоче розповісти свою історію, є багато таких, які мовчатимуть роками» [3]. Під час війни звичні механізми отримання допомоги для тих,

хто постраждав від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) між росією та Україною, на жаль, недоступні. Доведено, що на територіях, які потерпають від активних бойових дій чи які перебувають в тимчасовій окупації, люди зазвичай фізично не можуть звернутися до лікарні, поліції, прокуратури, до правозахисника чи психолога. Їм майже неможливо знайти прихисток у притулку чи переселитися у безпечне місце, щоб стабілізувати свій стан.

Традиційно ускладнює проблему й те, що в українському суспільстві тема сексуального насильства була і лишається табуованою. Тому особам, які постраждали від цього виду злочину, часто страшно та соромно звертатися за допомогою. За даними Національної Соціальної Сервісної служби України кількість звернень за різними видами допомоги від постраждалих СНПК очевидно не корелюється з масштабами цього явища.

Джерело: <https://nssu.gov.ua/news/dopomoha-postrazhdalym-vid-seksualnoho-nasylstva>

Отже є підстави думати, що масштаб сексуального насильства, вчиненого в Україні під час останньої та нинішньої стадії конфлікту, великою мірою занижений. Альона Кривуляк, директорка департаменту Національних гарячих ліній та соціальної допомоги зауважує, що «З кожною звісткою про звільнені території, на жаль, стає відомо про нові

випадки сексуального насильства російських окупантів над українками та українцями» [7]. Автори Посібника для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні «Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту» [5], виконаного у рамках Проєкту Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні» (COVAW) 2021-2022 роки зауважують, що способи застосування сексуального насильства залежать від стратегічних цілей ворога (таблиця 1).

Таблиця 1

Стратегічні цілі застосування сексуального насильства

№	Стратегічна ціль	Тактичні прийоми та методи
1.	Соціальний контроль	попередження «для осіб та груп з метою приборкати будь-яку поведінку, що протидіє фактичній владі в окремих регіонах» [5]
2.	Руйнування соціальних зв'язків	руйнування соціальних зв'язків громад, що зазнали нападу; превенція народження дітей за значного морального травматизму жінок і дівчат, через страх будь-якого контакту з чоловіками та/або повна відмова народжувати; напад на гендерні ролі, коли неможливість захистити жінок зі своєї громади розцінюється як безсилля чоловіків; зневага до осіб, які пережили сексуальне насильство; розрив сімейних зв'язків; повна соціальна руйнація громади
3.	Частина скоординованої стратегії для знищення групи	Дієвий засіб руйнування особистості, коли зв'язок окремої постраждалої особи та громади, з якої вона походить, втрачається повністю.
4.	Примушування до зізнання	Збройні угруповання держави -агресора, утримуючи під вартою, гвалтуючи та здійснюючи сексуальні катування примушують особу до зізнання у скоєнні злочину
5.	Приниження та	Сексуальне насилля є інструментом

	позбавлення прав	позбавлення прав жінок через дію гендерних стереотипів та ототожнення маскулінності з силою
6.	Насильницьке запліднення	насиллям стосовно соціальної ідентичності жінки, послання для чоловіків з оточення жінки про те, що вона є «зараженою», і є «власністю» противника; вагітність як тавро і повна відмова у проведенні абортів, бо дитина є власністю агресора
7.	Засіб терору	жорстокі насильницькі дії, гвалтування використовуються терористами для різних тактичних цілей: демонстрації сили, жорстокості, гендерних конструктів у домінуванні над жіночим населенням
8.	Вербування нематеріальна винагорода та	Жінок та дівчат використовують як стимул для бійців діяти ще жорстокіше для залякування мешканців захоплених територій. Гвалтуючи та скоюючи сексуальне насильство вербують до своїх рядів і примушують до співпраці з окупантом
9.	Ритуальні практики	Фанатичні вірування у надзвичайну силу статевого акту з незайманими та/або дітьми провокує бійців на скоєння насильницьких дій або для набуття непереможності, або для зміцнення власного здоров'я

Джерело: складено автором за [5].

У своїй публікації: «Допомога для жінок та дівчат, постраждалих від насильства під час війни: що важливо знати херсонкам»[8]. – журналістка та головна редакторка видання Кавун City (Херсон), говорячи про вирішення завдань, пов'язаних з небаченими за масштабами випадками сексуального насильства, звертає увагу на проекти, покликані допомогти постраждалим повернутися до нормального соціального життя. Як приклад наводиться проєкт «Поруч з тобою» при втіленні якого створено реабілітаційний шелер Святої Ольги. Він працює щодня, його послугами скористалися більше 120 жінок з Київської, Донецької, Миколаївської та Херсонської областей.

Ольга Швед у статті «Роль соціальних працівників у допомозі жертвам сексуального насильства, пов'язаного з війною» [6] зазначає: «Українські соціальні працівники ще не стикались з проблемою сексуального насильства та зґвалтування в такому великому масштабі, тому потребують спеціальної підготовки та навчання».

Перед повоєнним українським соціумом, окрім інших, постане проблема морального та психологічного оновлення. Усвідомлення того, що будуть оновлені і види соціальної роботи, її технологічне різноманіття, типологія клієнтів соціальної роботи, суттєва частина буде охоплена і тими, хто постраждав від СНПК, їх рідні і загалом оточення. Тому перспективними у соціальній роботі цього напрямку нам вбачаються наступне: Створення безпечного простору: створення довірливого середовища, де постраждалі можуть відчувати себе в безпеці та отримувати необхідну підтримку. Комплексна допомога: надання постраждалим медичної, психологічної, юридичної та соціальної допомоги. Співпраця з різними фахівцями: створення міждисциплінарних команд, що включають психологів, соціальних працівників, юристів, медиків. Інформування суспільства: проведення інформаційних кампаній для подолання стигми та підвищення обізнаності про проблему сексуального насильства. Захист прав постраждалих: Забезпечення правового захисту постраждалих, сприяння проведенню розслідувань та притягненню винних до відповідальності. Розвиток мережі спеціалізованих служб: створення мережі центрів підтримки постраждалих від сексуального насильства. Підтримка професійного розвитку соціальних працівників: надання соціальним працівникам необхідних знань та навичок для роботи з постраждалими. Лише спільними зусиллями ми зможемо допомогти постраждалим відновити своє життя і відновити справедливість.

Література

1. Європейська служба зовнішніх справ, спільна заява Високого представника ЄС з питань закордонних справ та безпекової політики Жозепа Борреля та спеціальної представниці Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства у конфліктах Прамілі Паттен з нагоди Міжнародного дня боротьби з сексуальним насильством, 17 червня 2022 року, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-statement-eu-high-representative-foreign-affairs-and-security-policy-josep-borrell-and_en
2. КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
3. Портал ReliefWeb *«Представник громадянського суспільства Раді безпеки про «найприхованіший злочин» — сексуальне насильство — проти українців» (Sexual Violence 'Most Hidden Crime' Being Committed against Ukrainians, Civil Society Representative Tells Security Council)*, 6 червня 2022 року, <https://reliefweb.int/report/ukraine/sexual-violence-most-hidden-crime-being-committed-against-ukrainians-civil-society-representative-tells-security-council-0>.
4. Проєкт Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні» (COVAW) 2021-2022 роки <https://rm.coe.int/ukr-2022-sexual-violence-manual-web-ua/1680a97133>
5. Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: Посібник для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні
6. Швед, Ольга (2023) *Роль соціальних працівників у допомозі жертвам сексуального насильства, пов'язаного з війною: Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної*

конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. – Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2023.

7. <https://la-strada.org.ua/articles/seksualne-nasylstvo-v-umovah-vijny-algorytm-dopomogy.html>
8. <https://kavun.city/articles/282442/dopomoga-dlya-zhinok-ta-divchat-postrazhdalih-vid-nasilstva-pid-chas-vijni-scho-vazhlivo-znati-hersonkam>